

Connie Palmen. *De vriendschap*. Prometheus

Connie Palmens debuteert met *De wetten* heb ik indertijd gelezen als een apologie van het eigen schrijverschap, waarin werd beschreven wat het schrijven van het boek had mogelijk gemaakt. Een mooie, heldere structuur van hegeliaanse allure, die mij zeer nieuwsgierig maakte naar wat erop zou kunnen volgen. De voorbereidende beweging was met succes gemaakt; het echte werk zou nu kunnen beginnen, al had het natuurlijk al in de roman zelf een - veelbelovende - aanvang genomen. Haar tweede roman *De vriendschap*, een al even categorische titel, laat echter zien dat het stadium van preparatie nog altijd niet voorbij is.

Net als Marie Deniet, de hoofdpersoon van *De wetten*, eindigt Catherina (Kit) Buts, de hoofdpersoon en vertelster van de nieuwe roman, met het schrijven. En wel van een brief, gericht tot haar beste vriendin Barbara (Ara) Callenbach. 'Ik wil boeken naar buiten sturen in plaats van mijzelf', schrijft ze en de brief mag gelden als een eerste verkenning van het nieuwe terrein, die tegelijk een nieuw 'genre' wil zijn: een nu ook weer niet zo nieuwe combinatie van brief en essay, die in de plaats komt van het proefschrift dat zij eigenlijk behoort te schrijven.

Afgestudeerd in psychologie en filosofie, heeft Kit de grootste moeite werk en ervaringen van elkaar te scheiden. 'De werkelijkheid en de onderwerpen waarover ik schrijf lopen steeds meer door elkaar', merkt zij ergens op en dat is niets te veel gezegd. Gebrekkig blijft haar greep op de eigen emotionele warboel en dat heeft ook consequenties voor de roman, die zichtbaar de sporen draagt van een moeizame worsteling om inzicht.

Afwezig is de mooie, heldere structuur, al wekt de inhoudsopgave een andere indruk. Daar zien we dat *De vriendschap* is opgebouwd uit drie overzichtelijke delen, elk voorzien van een titel die uit twee elementen bestaat: 'dingen en woorden', 'eten en drinken', 'werk en liefde'. In het - min of meer chronologisch vertelde - verhaal blijft van die overzichtelijkheid niet veel over en blijken het juist zulke tweedelingen te zijn die het inzicht in de weg staan. De werkelijkheid van het volle leven leert de hoofdpersoon immers dat de zo overzichtelijk gescheiden elementen altijd op een verwarrende manier met elkaar verstrengeld zijn.

Lichaam en geest, lot en keuze, gevoel en verstand, binnen en buiten kunnen niet los van elkaar worden gezien. Wat het leven zin geeft en tegelijk lastig maakt zijn de 'verbintenissen' tussen deze zaken. Een elementaire waarheid, ook voor wie niet over een doctoraal psychologie en filosofie mocht beschikken. Kit komt er niettemin pas achter, nadat zij erin is geslaagd haar bijna levenslange vriendschap met Ara Callenbach te ontrafelen. Daar is zelfs zoiets als een 'coup' voor nodig, die niet de vriendschap kapot maakt, maar wel de in de loop der tijd gegroeide en vooral in Kits beperkte gezichtsveld bestaande verhoudingen omver werpt.

Hoe die verhoudingen liggen blijkt al vanaf de eerste bladzijde. Wat Kit in Ara, een nieuw meisje op de dorpschool, een jaar ouder en afkomstig uit een 'hoger' milieu, aantrekt is haar 'soevereine nonchalance', een ogenschijnlijk natuurlijke superioriteit, die voor de eigenzinnige, ietwat dweepzieke, van liefde voor haar ouders en broers overstromende Kit een onweerstaanbare uitdaging vertegenwoordigt.

Tussen beide meisjes ontstaat een bijzondere, ongemakkelijke maar wel zeer hartstochtelijke vriendschap. Met haar lengte en omvang en met haar afasie (het eerste scheurtje in de vermeende superioriteit) symboliseert Ara het lichaam, dat de kleine, magere Kit met haar passie voor woorden en gedachten juist zo veel mogelijk probeert te ontkennen.

De beide vriendinnen vullen elkaar aan, zij 't op een bedrieglijke manier. In feite dekken zij elkaars tekorten toe, die zij via 'verslavingen' (eten bij de een, drinken bij de ander) vergeefs op eigen kracht trachten te compenseren. Bovendien blijkt dat de vriendschap altijd heeft berust op een subtiel machtspeel van aantrekken en afstoten, dat zowel herinnert aan het psychologische double bind-principe als aan Hegels befaamde theorie over de dialectiek tussen meester en knecht, die Kit later op college niet voor niets in snikken doet uitbarsten.

In het slotdeel wordt dit allemaal, nadat Kit de ogen zijn geopend via een stukgelopen liefdesverhouding met een man die Ara's evenbeeld heet te zijn, omstandig uit de doeken gedaan. Te omstandig misschien en met een overmaat aan provisorische theorieën en theorie'tjes, die achteraf moeten duidelijk maken wat op de voorafgaande bladzijden in literair opzicht onvoldoende wordt verbeeld. Je zou wensen dat de schrijfster het inzicht dat Kit ten slotte deelachtig wordt, zelf al eerder in het verhaal als ordenend principe had laten gelden. Het geheel was er strakker en suggestiever van geworden en had ongetwijfeld minder expliciete uitleg achteraf nodig gehad.

Zoals het verhaal nu is bevat het te veel ruw materiaal, te weinig literaire of esthetische vorm. Royaal puttend uit een - naar ik vermoed - autobiografisch reservoir, heeft Connie Palmén zich zoveel vrijheid gegund dat de roman te lang stuurloos alle kanten op lijkt te gaan. Daar staat tegenover dat men van haar hoofdpersoon en alter-ego, anders dan van de grotendeels achter Kits blinde affectie verborgen blijvende Ara, een even aandoenlijk als innemend portret krijgt gepresenteerd, dat in elk geval aannemelijk maakt waarom het haar zoveel moeite kost omtrent zichzelf, haar vriendschap en haar problemen met de liefde het juiste inzicht te veroveren.

Net als *De wetten* kan *De vriendschap* een *Bildungsroman* worden genoemd, en in beide gevallen is het schrijverschap de uitkomst. Met dit verschil alleen dat in het debuut de onontkoombaarheid daarvan al van meet af aan wordt bewezen door de heldere vorm, de simpele maar conciese stijl en de zeer geslaagde portretten van Marie Deniets minnaars, terwijl in het nieuwe boek het schrijverschap, getuige de veel minder trefzekere verteltrant, nog volop bevochten lijkt te moeten worden. Een - onbedoelde - illustratie wellicht van de gemeenplaats dat het veel moeilijker is een tweede roman te schrijven dan een eerste.

(de *Volkskrant*, 3-3-1995)